

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi

Cumhuriyet Theology Journal

| cuid.cumhuriyet.edu.tr | Founded: 1996 Available online, e-ISSN: 2528-987X Publisher: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Spiritual Counseling Through the Eyes of Clergy: Expectations, Experiences, and Paths to Healing

Ayşe Betül Balıkcı^{1,a,*}, Mehmet Bahçekapılı^{2,b}

¹ Yalova Provincial Office of the Mufti

² Yalova University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Education Yalova/Türkiye

* Corresponding author

Research Article

History

Received: 16/07/2025

Accepted: 30/11/2025

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright: This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

This study is derived from the author's doctoral dissertation entitled "An Examination of the Spiritual Counseling Services Provided by the Presidency of Religious Affairs in the Field of Youth from the Perspective of Religious Education (The Case of University Students)."

ABSTRACT

Since 2015, the Presidency of Religious Affairs (PRA) has been providing spiritual counseling services through religious officials in university dormitories and youth centers. Unlike traditional religious service practices, religious officials offer a new form of religious service to young people. These officials are providing spiritual counseling to young people in a new environment, outside of their usual service areas. Success and effectiveness in this new field are closely linked to evaluating studies based on the perspective and recommendations of religious education. In this context, this research focuses on the meaning current spiritual counselors attribute to spiritual counseling, their evaluation of the process, and their approaches and recommendations for more effective spiritual counseling. The study aims to analyze the methods and techniques of religious education and the practice of spiritual counseling in line with the literature. A qualitative research method, phenomenological design, was used in the study. The study group consisted of 26 religious officials providing spiritual counseling in six provinces in the Marmara Region (Balıkesir, Bursa, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ, and Yalova). Maximum variation sampling was utilized by selecting 13 male and 13 female spiritual counselors from different socio-economic provinces of the Marmara Region. Furthermore, snowball (chain) sampling was utilized because the study group referred their friends with experience in spiritual counseling to the researchers who would contribute to the study. Data collection was conducted through interviews with religious officials. Interview questions were developed by the researchers in accordance with the research purpose and based on a literature review. Data obtained from the study group's responses to the semi-structured interview questions were evaluated through descriptive analysis. The study group detailed the challenges they faced in spiritual counseling, the strategies they employed to overcome these challenges, and their future perspectives. One of the data analyses used in the study was content analysis. Through content analysis, new meanings were derived by interpreting participant opinions, resulting in themes, categories, and codes within the context of the study. The resulting themes were: perception and interpretation of spiritual counseling, the spiritual counseling process, and the effective spiritual counseling approach. Unlike the literature, spiritual counselors define counseling by the meaning they ascribe to it in their own worlds. Spiritual counselors view counseling as touching hearts and providing sincerity, companionship and guidance, and serving as role models. It has been reported that spiritual counseling provides professional satisfaction for religious officials, bringing them inner peace and spiritual fulfillment while impacting the lives of students. It has been revealed that they undergo role transformations in spiritual counseling to be more effective in this process. It is revealed that religious officials, unlike preaching and guidance services, exhibit a student-focused, psychologically sensitive, and supportive approach. The study highlights the importance of institutional support in spiritual counseling, recommending a fixed-term placement instead of an assignment, and recommending specializations such as youth spiritual counseling. The research results are believed to be important for informing the Presidency of Religious Affairs' criteria for assigning spiritual counselors, its work, and in-service training.

Keywords: Religious Education, Spiritual Counseling, Religious Officials, Qualitative Research, Youth

Din Görevlilerinin Gözünden Manevi Danışmanlık: Beklentiler, Deneyimler ve İyileştirme Yolları

Süreç

Geliş: 16/07/2025

Kabul: 30/11/2025

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif hakkı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Bu araştırma, yazar tarafından hazırlanan "Diyaret İşleri Başkanlığının Gençlik Alanında Yaptığı Manevi Danışmanlık Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi (Üniversite Öğrencileri Örneği)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) 2015 yılından itibaren üniversite öğrenci yurtlarında, gençlik merkezlerinde din görevlileri aracılığıyla manevi danışmanlık hizmetini gerçekleştirmektedir. Din hizmetinde klasik uygulamalardan farklı olarak din görevlileri, gençlere din hizmetini yeni bir formül halinde sunmaktadır. Din görevlileri, gençlere yönelik manevi danışmanlığı alışılmış hizmet alanları dışında yeni bir ortamda sürdürmektedir. Bu yeni alanda başarılı ve verimli olabilmek, din eğitiminin bakış açısı ve önerileri doğrultusunda çalışmaların değerlendirilmesiyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda bu araştırma, mevcut manevi danışmanların, manevi danışmanlığa nasıl bir anlam yüklediğine, süreci değerlendirmesine daha etkili bir manevi danışmanlığın yapılabilmesi için yaklaşım ve önerilerine odaklanmaktadır. Araştırma din eğitiminin yöntem ve teknikleri ile literatür doğrultusunda manevi danışmanlık uygulamasını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi fenomenolojik desen kullanılmıştır. Çalışma grubu, Marmara Bölgesindeki 6 ilde (Balıkesir, Bursa, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ, Yalova) manevi danışmanlık yapan 26 din görevlisinden oluşmaktadır. Marmara Bölgesinin farklı sosyo-ekonomik illerinde görev yapan 13 erkek, 13 kadın manevi danışman seçilerek maksimum çeşitlilik örneklemeden faydalanılmıştır. Ayrıca araştırmada çalışma grubu, araştırmaya katkı sunacak, manevi danışmanlıkta deneyimli arkadaşlarını araştırmacılara yönlendirdikleri için kartopu (zincirleme) örneklemeden de istifade edilmiştir. Veri toplama, din görevlileri ile yapılan mülakat ile gerçekleştirilmiştir. Mülakat soruları araştırma amacına uygun olarak ve literatür taraması esas alınarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Çalışma grubunun yarı yapılandırılmış mülakat sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen veriler, betimsel analiz üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma grubu, manevi danışmanlıkta zorlandıkları konuları, zorlukları aşmak için izledikleri stratejileri, geleceğe yönelik perspektiflerini ayrıntılı olarak araştırmada anlatmışlardır. Araştırmada kullanılan veri analizlerinden birisi de içerik analizidir. İçerik analizi ile katılımcı görüşleri yorumlanarak yeni anlamlara ulaşılmış ve çalışma bağlamında tema, kategori ve kodlara ulaşılmıştır. Elde edilen temalar; manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma, manevi danışmanlık süreci ve etkili manevi danışmanlık yaklaşımı temalarıdır. Manevi danışmanlar, danışmanlığı literatürden farklı olarak kendi dünyalarında yükledikleri anlam ile tanımlamaktadırlar. Manevi danışmanlar, danışmanlığı gönüllere dokunma ve samimiyet, yol arkadaşlığı ve rehberlik, rol model olma olarak değerlendirmektedirler. Manevi danışmanlığı dinî ve toplumsal bir sorumluluk olarak kabul etmektedirler. Din görevlileri için manevi danışmanlığın mesleki doyum sağladığı, öğrencilerin hayatlarına dokunurken kendileri için içsel bir huzur ve manevi tatmin kazandırdığı belirtilmektedir. Bu süreçte daha etkili olabilmek için manevi danışmanlıkta rol dönüşümü yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Din görevlilerinin vaaz ve irşat hizmetlerinden farklı olarak öğrenci odaklı, psikolojik hassasiyetleri gözetken, destekleyici bir tavır sergiledikleri ortaya konmaktadır. Araştırmada manevi danışmanlıkta kurumsal desteğin önemine dikkat çekilerek görevlendirme yerine sabit kadro uygulaması ve gençlik manevi danışmanı gibi uzmanlaşma önerisi elde edilen sonuçlardır. Araştırma sonuçlarının Diyanet İşleri Başkanlığının manevi danışman görevlendirme kriterlerinde, çalışmalarında ve hizmet içi eğitimlerinde veri imkânı oluşturması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, Manevi Danışmanlık, Din Görevlileri, Nitel Araştırma, Gençlik.

^a aysebetulbalicki@gmail.com

^a 0000-0002-7806-3787

^b mehmetbahcekapili@gmail.com

^b 0000-0002-1204-3177

Citation / Atıf: Balıkçı, Ayşe Bettül – Bahçekapılı, Mehmet. "Din Görevlilerinin Gözünden Manevi Danışmanlık: Beklentiler, Deneyimler ve İyileştirme Yolları". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 29/2 (Aralık 2025), 333-357. <https://doi.org/10.18505/cuid.1743842>

Giriş

Türkiye’de toplumun her kesimine doğumundan ölümüne kadar dinî veya manevi rehberliği, resmi olarak din görevlileri gerçekleştirmektedir. Din görevlileri, dinî rehberlik ve irşat hizmetlerinin yanı sıra son yıllarda hastanelerde, cezaevlerinde, öğrenci yurtlarında manevi danışmanlık ve rehberlik görevini de yerine getirmektedirler. DİB, din görevlilerinin kendi tercihleri doğrultusundaki başvurularını değerlendirerek öğrenci yurtları, gençlik merkezlerinde *manevi danışman* adıyla görevlendirmelerini gerçekleştirmektedir.¹ DİB tarafından sosyal içerikli din hizmeti olarak kabul edilen manevi danışmanlık ve rehberlik, kişilerin özel dönüm noktalarında, olumsuz durumlarla karşılaştıkları zamanlarda hayata dair problemlerin üstesinden gelebilmelerinde manevi kanallarla onlara yardımcı olmaktadır.² Gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik; gençlerin ahlak, erdem, ruh güzelliğine sahip, merhamet ve adalet ilkelerinin bilincinde yetişmelerine destek olmaktadır. Zararlı alışkanlıklardan uzak, manevi gelişimlerinin takviye edilerek ülkemizin huzur ve bekası için sorumluluğunun farkında olan nesil yetiştirmeye çalışmaktadır.³

Gençlik alanında manevi danışmanlık hizmetlerinin kurumsallaşmasında 2013 yılında Kredi Yurtlar Kurumu öğrencilerine din görevlileri tarafından gerçekleştirilmek üzere program hazırlanması, ilk adımdır. 2013 yılında iki kurum arasında imzalanan protokol ile manevi danışmanlık sistemli hale gelmeye başlamıştır. 2015 yılında yeniden imzalanan bir protokol ile 2015-2016 yılında 43 ilde 83 personel ile öğrenci yurtlarında manevi danışmanlık başlamıştır.⁴

Manevi danışman görevlendirmesi ile birlikte DİB’in Mesleki Yeterlilik Kuruluna başvurusu sonucunda 2019 yılında “Manevi Danışman” resmen meslek olarak kabul edilmiş, tanımlanmış ve görev alanı, yeterlilikleri belirlenmiştir. Manevi danışman görevlendirmesinden sorumlu kuruluş olan DİB, öğrenci yurtlarına, sağlık kuruluşlarına kurumlar arası iş birliği esasına göre manevi danışman görevlendirmektedir.⁵

Manevi danışmanlık çalışmalarının teorik temellerini ve ilkelerini DİB Gençlik Çalışmaları Yönergesi oluşturmaktadır. 2018 yılında uygulamaya konulan yönerge, kapsayıcı bir anlayışı benimseyerek hiçbir biçimde dış görünüş, etnik köken gibi özellikler üzerinden ayrımcılık yapılmamasını öngörmektedir. Gönüllülük esaslı, öğrencilerin kendilerini değerli ve güvende hissettiği bir ortamda sistematik, dinamik gençlik yapılanmasını amaçlamaktadır. Öğrencilerin aktif olarak yer aldığı bu sistemde öğrenciler kulüp ve yurt sorumluları olarak arkadaşlarını programlara davet etmektedir.⁶ DİB, manevi danışmanlık ve rehberlik ile gençlerin ruhlarına, beyinlerine hitap ederek, gönül dünyalarını sağlam bilgiler ve manevi değerler ile güçlendirmeye

¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din Hizmetleri Raporu- 2018*, (Ankara: DİB Yayınları, 2018), 156.

² DİB, *Din Hizmetleri Stratejisi*, (Ankara: DİB Yayınları), 3-5.

³ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din Hizmetleri Raporu- 2017* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 101.

⁴ Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (3), (Haziran, 2021), 135-201, 150.

⁵ Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ (UMSDT), *Resmî Gazete* 2019/18 (25 Ekim 2019), Kanun No. 30929.

⁶ Mustafa Soykök, “Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları: Mevcut Durum, Beklentiler, İmkânlar, Riskler, Zorluklar”, *Uluslararası Mevlidi Nebi Sempozyumu Peygamberimiz (s.a.v.) ve Gençlik*, (Ankara: DİB yayınları), 543-561, 554.

çalışmaktadır. İlegal örgütlerin etkisine girmek üzere olan bazı öğrencilerin, manevi danışmanların rehberliği sayesinde bu tehlikeden kurtulmanın mutluluğunu manevi danışmanlarıyla paylaştıkları kaydedilmektedir.⁷

Manevi danışmanlık ve rehberlik; bireyin fiziksel, psiko-sosyal ve manevi yönlerden oluşan bütüncül yapısı göz önünde bulundurularak, manevi boyuttaki ihtiyaçlarını karşılamak, güçlüklerini hafifletmek ve ruhsal iyi oluşunu desteklemek amacıyla verilen profesyonel bir danışmanlık hizmetidir. Kişilerin ruhsal ve manevi dünyasını güçlendirmeyi, hayatın zorluklarıyla baş ederken anlam bulmasını ve içsel huzurunu artırmasını amaçlayan bir yardım ilişkisidir.⁸ Kişinin manevi yönünün güçlendirilerek hayata olumlu bakmasını sağlama, sorunlarını çözmesine yardımcı olma, aşırılıklardan uzak mutlu bir hayat yaşaması için iyiyi gösterme ve öğretme sürecidir.⁹ Bireylerin iç dünyalarında oluşmuş tahribatı gidermeyi, acılarını sarabilmeyi hedefleyen bir terapidir. Fıtrata uygun bir şekilde insanların sorunlarıyla başa çıkabilmelerini, toplumla ve kendisiyle barışık olmalarını sağlama mekanizmasıdır.¹⁰ Din ve maneviyat, gençlerin bunalım ve şüphe kışkıracından kurtulmasında, daha huzurlu bir hayat yaşamalarına yardımcı olmaktadır.¹¹ Din görevlileri, dinî/manevi değerleri, hayatlarını anlamlandırmada gençlere kaynak olarak sunmakta, huzurlu hayat için tefekkür, ibadet bilinci kazandırmaya çalışmaktadırlar.

Manevi danışmanlık ve rehberlik, başlangıçta pastoral care ve counseling ile ifade edilen Batı ülkelerinde Hristiyan kültürünün günah çıkarma ve itiraf geleneğine dayanan psikolojik terapi ve manevi rehberliğin özgün bir bileşenidir. Zihinsel sağlık ve manevi inanç arasındaki derin ilişkiden beslenerek kişisel gelişimi destekleyen pastoral danışmanlar, psikolojik uzmanlık ve teolojik bilgeliğin gücünden yararlanmaktadırlar.¹² Maneviyatın psikolojik iyi oluşa katkısı, stresle başa çıkma ve duygusal dayanıklılığı güçlendirme potansiyeli sayesinde her geçen gün Türkiye’de ve dünyada daha fazla ilgi görmekte ve tercih edilmektedir.

Alanyazın incelendiğinde manevi danışmanlığın kişinin yaşamına olumlu katkısını inceleyen, sorunlarla baş etmede yardımcı olduğunu gösteren araştırmalar¹³ ve din görevlilerinin danışmanlık beceri ve tutumlarını ele alan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda din görevlilerinin bir kısmının

⁷ DİB, *Din Hizmetleri Raporu-2017* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 102.

⁸ Sevde Düzgüner - Ali Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu* (Ankara: DİB Yayınları, 2023), 10.

⁹ Aytekin Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık* (Ankara: DİB Yayınları, 2018), 51

¹⁰ Ali Seyyar, *Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım* (Ankara: Şefkatli Eller Yayınevi, 2007), 136

¹¹ Mehmet Bahçekapılı, “Din ve Ahlak Eğitiminin Ergenlerin Kişilik Gelişimine Katkısı”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9/22, (Mart, 2011), 7-42.

¹² The American Association of Pastoral Care, “Pastoral Counseling: Understanding the American Association of Pastoral Counselors (AAPC)”, (Erişim 1 Mart 2025).

¹³ Raphael Bonelli vd., “Religious and Spiritual Factors in Depression: Review and İntegration of the Research”, *Depression research and treatment*, 2012(1), 962860, Wiley Online Library, (Erişim 12.03.2025),6; Hayati Hökelekli, “Gençlik ve Din”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: DEM Yayınları, 2006), 28; Arslan Karagül, “Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi ‘Hollanda örneği’” *Dinî araştırmalar*, 15(40), (Haziran, 2012).

danışmanlıkta zorlandıkları¹⁴ din görevlilerinin gençlere pedagojik dil kullanma sorunu yaşadığı¹⁵ belirtilmektedir. Üniversite öğrencileri özelinde Kalkavan (2020), Aybey (2024), Bakırlı (2024), araştırmalarında manevi danışmanların özellikle öğrenciler üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu, DiB'in bu alandaki danışman sayısını artırmasını ve hizmetin sürekliliğini sağlamanın önemli olduğunu ifade etmektedirler. Her ne kadar bu konu ile ilgili çalışmalar bazı bilgiler verse de daha ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç söz konusudur. Nitekim din hizmetlerinin etkinliği ve din görevlilerine katkı sunmak amacıyla gençlere yönelik manevi danışmanlık hizmetlerinin verimliliği ile maneviyatın ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin çok yönlü araştırılması, araştırmacılar tarafından önerilmektedir.¹⁶

Bu araştırma, sosyal içerikli yeni bir din hizmeti olan manevi danışmanlık uygulamasını ve bu sürecin nasıl değerlendirildiğini din görevlileri perspektifinden incelemektedir. Bu amaçla şu sorulara cevap aranmaktadır:

1. Manevi danışmanlar, öğrenci yurtlarındaki manevi danışmanlık uygulamasını nasıl anlamlandırmaktadır?
2. Manevi danışmanlar, öğrenci yurtlarındaki öğrencilerle nasıl etkileşim kurmaktadır?
3. Manevi danışmanlar, öğrenci yurtlarında etkili bir manevi danışmanlık uygulaması için hangi önerilerde bulunmaktadır?

Bu araştırma, Marmara Bölgesi örneğinde manevi danışmanların, danışmanlık kavramına ve uygulama süreçlerine yükledikleri anlamları incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca araştırma danışmanların öğrencilerle iletişim dinamiklerini, karşılaştıkları güçlükleri, bu güçlüklerle başa çıkmak için geliştirdikleri stratejileri ve mesleki rollerinde yaşadıkları dönüşümleri onların bakış açılarıyla değerlendirmektedir. Bununla birlikte, etkili bir manevi danışmanlık için gerekli görülen kişisel özellikler ile danışmanların yaş ve deneyim düzeylerinin sürece etkisini belirlemeye çalışmaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberliğin gelişimi için önerileri içermektedir. Nitel araştırma olması hasebiyle katılımcıların görüşlerini rahat bir şekilde ifade ettiği araştırma, manevi danışmanlığın sınırlı bir bölgede mevcut halini kapsamlı bir şekilde incelediği ve geleceğe yönelik perspektifleri sunduğu için özgün değere sahiptir.

Bu araştırmada katılımcıların, manevi danışmanlıkla ilgili deneyimlerini, hatıralarını doğrudan görüşlerini aktararak samimi bir şekilde ifade etmeleri, geliştirilmesi gerektiğini düşündükleri

¹⁴ Ahmet Doğan, *Din Görevlilerinin Mesleki Aidiyetleri, Mesleki Tükenmişlik Tutumları ve Hizmet İçi Eğitime Bakışları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 242; Ömer Faruk Söylev, *Türkiye'de Dinî Danışma ve Rehberlik Alanları, İmkânları ve Yöntemleri-(Diyanet İşleri Başkanlığı örneği)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2014), 455; İlhan Topuz, "Cami Din Görevlilerinin Yeterliliklerinin Manevi Danışmanlık Açısından Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (35), (2015), 27-56.

¹⁵ Ahmet Ali Çanakçı, "Gençlerle İletişimde ve Din Anlatımında Din Dili", *Hazreti Peygamber (s.a.v.) ve Gençlik Sorunları*, ed. Mehmet Bayyığıt vd. (Konya: Palet Yayınları, 2019), 285.

¹⁶ Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, 204; Meliha Tuzgöl Dost, "Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22/22 (2007), 132-143; Lisa Miller-Brien S. Kelley, "Dindarlık ve Maneviyatın Ruh Sağlığı ve Psikopatoloji ile İlişkisi" çev. Özlem Güler Aydın, *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*, ed. RF Paloutzian-L. Crystal Park (İstanbul: Phoneix Yayınları, 2013), 20; Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din Psiko Sosyal Uyum ve Din* (Ankara: Karahan Yayınları, 2007), 315; İbrahim Turan, "Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/1 (Haziran 2013), 47-73.

hususları anlatmaları, araştırmanın değerini artırmaktadır. Ayrıca araştırmada daha etkili bir danışmanlık için kendilerini değerlendirmeleri, gelecek için önerilerini sunmaları değerli bir destek olmaktadır.

Manevi danışman görüşlerinin analiz edilmesi, bu alanda görev yapacak personelin gerekli temel formasyonu edinmesine katkı sağlamak bakımından, manevi danışmanlık hizmetleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma, DİB'in seminer ve eğitim programlarını hazırlayan uzmanlara içerik geliştirme sürecinde destek sunmanın yanı sıra, manevi danışmanlık alanında akademik literatüre sağlayacağı katkılarla bu konuyu inceleyen araştırmacılar ve akademisyenler için özgün bir değer olacaktır.

1. Yöntem

Bu başlıkta araştırmanın deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi ile araştırmada etik maddeleri ele alınmıştır.

1.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada din görevlilerinin bakış açıları, deneyimleri doğrultusunda manevi danışmanlık çalışmalarının değerlendirilmesi hedeflendiği için nitel araştırma tercih edilmiştir. Nitel araştırmada araştırmacı, çalışma grubunun incelediği durumu, nasıl yorumladığıyla, nasıl tecrübe ettiğiyle ilgilenir. Sonuçta nitel araştırma, incelenen grubun tecrübelerini, deneyimlerini belirleme ve tasvir etme çalışmasıdır.¹⁷ Araştırma deseni, fenomenoloji (olgu bilim) olarak belirlenmiştir. Fenomenoloji, ortak bir fenomeni tecrübe eden kişilerin benzeşen ya da farklılaşan deneyimlerine odaklanmaktadır. Fenomenoloji, araştırmacının bakış açısıyla çalışma grubunun yaşanan bir durumu deneyimleme sürecini keşfetmeye çalışan desendir.¹⁸ Nitel araştırma özünde bireylerin sosyal gerçekliğini anlama, analiz etme çabasıdır. Fenomenoloji buna deneyim perspektifinden imkân sağlamaktadır. Bu araştırmada din görevlilerinin perspektifiyle manevi danışmanlığın mevcut hali, gençlerle etkileşim imkânı, geleceğe yönelik teklifler belirlenmeye çalışılmaktadır.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Marmara Bölgesindeki 6 ilde (Balıkesir, Bursa, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ, Yalova) üniversite öğrencilerine manevi danışmanlık yapan 13 kadın, 13 erkek olmak üzere 26 din görevlisi oluşturmaktadır. Araştırmacı, Marmara Bölgesinin farklı sosyo ekonomik illerindeki manevi danışmanları seçtiği için maksimum çeşitlilik örnekleminden yararlanmıştır. Bu örneklem veri toplamada, analizde geniş bir aralığı içermekte farklı durumlara yönelik olarak kullanılmaktadır.¹⁹ Çalışma grubu, araştırmacıyı araştırma sürecine fayda sağlayabilecek manevi danışmanlara yönlendirerek araştırmaya katkıda bulunmuşlardır. Bu şekilde araştırmacı kartopu örnekleminden istifade etmiştir. Zincirleme örneklem, problem durumuna ilişkin derinlemesine bilgi edinmek için alanda ayrıntılı bilgi, derin tecrübe sahibi kişilere, onları tanıyanlar aracılığıyla

¹⁷ Sharan B. Merriam, *A Guide to Qualitative Research Design and Implementation*, çev. Selahattin Turan, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015), 23.

¹⁸ Larry B. Christensen vd., *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz*, çev.ed. Ahmet Aypay (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 408.

¹⁹ Christensen vd., *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz*, 176.

ulaşma imkânı sağlamaktadır. Bu şekilde araştırma daha zenginleşme imkânı elde etmiştir.²⁰ Araştırmada alanyazın ve elde edilen veriler ışığında 26 kişi örneklem olarak yeterli görülmüştür. Alanyazında ifade edildiği gibi örneklem için belirli sayı söz konusu değildir, “doygunluk” ve “yeterlik” çerçevesinde çalışma grubunun sayısı belirlenmiştir.²¹

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmacının veri kaynağı 26 manevi danışmanla gerçekleştirdiği görüşmelerdir. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanmıştır. Formun oluşturulma sürecinde öncelikle literatür incelemesi yapılmış, elde edilen bulgular doğrultusunda formda on ana soru ile demografik bilgilere ilişkin dört soruya yer verilmiştir. Görüşme formunda, çalışma grubunun deneyimlerinden hareketle manevi danışmanlığı nasıl tanımladıkları, manevi danışmanlıkta gençlerle etkileşim biçimleri ve görevlerinde dikkat ettikleri hususlar incelenmiştir. Katılımcılara manevi danışmanlığın daha etkili hâle gelebilmesi için, danışmanın sahip olması gereken özellikler ile geleceğe yönelik perspektifleri de sorulmuştur. Ana soruların yanında konunun daha iyi açıklanması, daha yoğun bilgi edinilmesi bağlamında sonda sorulardan da yararlanılmıştır.²² Mülakatta açık uçlu sorular tercih edildiği için din görevlileri, düşüncelerini, deneyimlerini örnekler üzerinden anlatabilmişlerdir. Açık uçlu sorular katılımcılarının görüşlerini esnek bir yapıda sunma imkânı, derin iç görüler ortaya çıkarma olanağı sağlamaktadır.²³ Bu şekilde araştırmada katılımcıların çeşitli algıları, tutumları daha rahat ortaya konabilmektedir. Görüşmelerin sonunda her katılımcıya son olarak eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuştur.

Veriler, ses kayıt cihazı ile kayıt altına alındığı için herhangi bir veri kaybı yaşanmamıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sayesinde, veriler sistematikleştirilmiş, düzene konulmuş, veriler arasındaki bağlantılar kurulmuştur.²⁴ Verilerin analizinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Betimsel analizde katılımcıların düşüncelerinin, araştırmaya yoğun ve anlamlı bir şekilde dâhil edilmesi söz konusudur. Amaç, ortaya konulan düşüncelerin neden sonuç ilişkisi içinde bir bütün olarak incelenmesi ve verileri bilgi haline dönüştürmektir.²⁵ Betimsel analizin uygulandığı araştırmada öncelikli olarak araştırma açısından önemli olduğu düşünülen katılımcı görüşleri bulgular ve yorumlar bölümünde doğrudan alıntı olarak aktarılmıştır. Devamında bu aktarımlardan hareketle çıkarımlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan veri analizlerinden birisi de içerik analizidir. İçerik analizi, var olan metinleri yorumlayarak yeni

²⁰ Matthew B. Miles-A. Mitchell Huberman, *Nitel Veri Analizi*, çev. Sadegül Akbaba Altun-Ali Ersoy (Ankara: PegemA Yayıncılık, 2015), 28.

²¹ Sharan B. Merriam, “Araştırmanın Desenlenmesi ve Örneklem Seçimi”, çev. Selahattin Turan-Derya Yılmaz, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015), 79; Michael Quinn Patton, “Nitel çalışma tasarımı”, çev. ed. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2014), 244.

²² Merriam, “Araştırmanın Desenlenmesi ve Örneklem Seçimi”, 98; Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, *Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 133

²³ Yıldırım-Şimşek, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 93.

²⁴ Corrine Glesne, *Becoming Qualitative Researchers*, (New York: Pearson, 2015), 256.

²⁵ Yıldırım-Şimşek, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 224.

anlamlara ulaşılmıştır. Bu süreçte verilerin sistematik bir şekilde analiz edilmesi önemlidir. İçerik analizi sonunda yeni bilgilere, farklı yorumlara ulaşmak mümkündür.²⁶ Araştırmada uygulanan içerik analizi ile tema, kategori ve kodlara ulaşılmıştır.

1.4. Etik

Araştırma için kurumsal olarak Yalova Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler etik kurulu başkanlığından 26.05.2022 tarih ve 2022/69 protokol no'su ile izin alınmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan 04.07.2022 tarih 2641074 sayılı yazılı belge ile izin alınmıştır. Araştırmada bireysel olarak çalışma grubu ile görüşülerek kurumsal izne ilaveten mülakat için takvim belirlenmiştir. Katılımcılarla gönüllü olarak gerçekleştirilen görüşmeler yüz yüze ya da çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcıların görüşlerine yer verilirken gerçek isimleri yerine belirlenen kod isimleri kullanılmıştır. Görüşme öncesi gönüllü katılımcı onamı alınmıştır. Ayrıca katılımcıların görüşlerine yer verilirken gerçek isimleri yerine belirlenen kod isimleri kullanılmıştır. Kodlama, manevi danışmanlar için MD 1, MD 2..... şeklinde yapılmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde öğrenci yurtlarında manevi danışman olarak, hizmet eden din görevlilerinin yaptıkları çalışmalarla ilgili bulgular yer almaktadır. Manevi danışmanlık algısı, manevi danışmanlık süreci ve etkili manevi danışmanlık başlıkları altında ele alınmıştır.

Tablo 1: Din Görevlilerine Göre Manevi Danışmanlık

Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma	Tanımlama	Gönüllere dokunma ve samimiyet Yol arkadaşlığı ve rehberlik Rol model olma
	Uygulama	Mesleki tatmin ve gönüllülük Toplumsal ve dini sorumluluk Sıcak ev ortamı sağlama
Manevi danışmanlık süreci	İletişim kurma stratejileri	Yargılamadan dinleme Esprili yaklaşım Sosyal medya ve güncel kültür DİB'e ve dine karşı önyargı
	İletişim zorlukları	Kurumsal ve bireysel donanım eksikliği Genel kültür, okuma, hizmet içi eğitim eksikliği
	Sıkça dile gelen soru ve durumlar	Rol dönüşümü Gençlerin dini ve sosyal soruları Anlamlı deneyimler ve hatıralar
Etkili manevi danışmanlık yaklaşımı	İdeal manevi danışman özellikleri	Kişisel özellikler Dış görünüm ve kılık-kıyafet Yaş-tecrübe dengesi
	Beklentiler	Kurumsal yeterlilik ve destek Gelecek perspektifi

²⁶ Klaus Krippendorff, *Content Analysis an Introduction to Its Methodology* (New York: Sage Publications, 2004), 18.

2.1. Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre manevi danışmanlık algısı, din görevlileri tarafından “tanımlama” ve “uygulama” boyutunda değerlendirilmiştir. MD 1, 4, 6, 8, 15, 24’e göre manevi danışmanlık, “gönüllere dokunma ve samimiyet” olarak ifade edilmektedir. Gençlerin gönül dünyalarına dokunmaktan kasıt, onların hayatlarında samimi bir şekilde yer almak, sevinçlerini, üzüntülerini paylaşmaktır. MD 1, bu duruma şu şekilde örnek vermektedir: “Öğrencim rahatsızlandı. Ailesi Isparta’dan geldi. Kalacak yerleri yoktu. Evimi açtım onlara. Sadece görev olarak görsem o gencin ailesini evime kabul etmem. O zaman zaten gönüllere dokunamayız.” Manevi danışmanlar, bu işi resmi görev boyutunda değil, aksine bir eş, dost ziyareti gibi gönülden samimiyetle gerçekleştirdikleri belirtmektedirler. MD 8’in konu ile ilgili görüşü şu şekildedir: “Eğer samimi olur ve onlara yakın olursanız gençlerin gönlüne giriyorsunuz. Sonrasında her istediğinizi yapıyorlar.” MD 10 ise düşüncesini şöyle ifade etmektedir: “Samimiyet olunca gönüllerini açıyorlar, babalarına anlatmadıklarını bize anlatıyorlar.”

MD 2, 7, 8, 19, 22, 23’e göre; manevi danışmanlık, “yol arkadaşlığı ve rehberlik”tir. Nasihatten uzak bir şekilde gençlerin yanında olmak, onlara refakat etmektir. MD 7’in görüşü şu şekildedir: “Karşımızdaki gencin düşüncesini değiştirmesini beklemeden ona yol arkadaşlığı yapmak. Gencin problemleri üzerinden beraber yürümek.” MD 8’in tanımı “Her anında yanında olan abla gibi yol arkadaşlığı” iken MD 22’in tanımı ise “aydınlatıcı bir yol arkadaşlığı” olmaktadır. MD 23, yol arkadaşlığında esas olanın rehberlik olduğunu ifade etmekle birlikte MD 7, gencin düşüncesini değiştirme beklentisine girmeden rehberlik yaptığını vurgulamaktadır. MD 2, rehberlikle ilgili bir anısını şu şekilde aktarmaktadır: “Burada bir genç arkadaşımız vardı, benle tanışmadan önce alkol tüketiyordu. Benimle tanıştıktan sonra alkolü bıraktı elhamdülillah.”

MD 5, 13, 17, 18’e göre; manevi danışmanlık, “rol model olma”dır. Katılımcılar burada gençlerin örnek alabileceği ahlaki ve dinî duruş sergilemeyi ön plana çıkarmaktadırlar. MD 13’ün görüşü şu şekildedir: “Gençlerin yollarını aydınlatan bir kılavuz olmakla beraber bir abla, anne, abi gibi rol model olma.” MD 17, gençlerin onları rol model aldıklarını şöyle anlatmaktadır: “Bizlerin hal ve davranışları, giyim kuşamı onları etkiliyor, bunu görebiliyorum.” MD 18 ise şöyle söylemektedir: “Gençlik kendisine rol model arıyor. Onunla beraber gezecek, onunla sohbet edecek...”

Katılımcılara göre, manevi danışmanlık; duygusal bir bağ kurma, içtenlik, danışanın ikilemde kaldığında, belirsizlikler karşısında yön bulmasına yardımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca manevi danışmanın yaşantısı, değerleri ve tutumlarıyla danışan üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Literatürdeki manevi danışmanlık tanımlarından farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Manevi danışmanlığın danışmanlar nezdinde geniş bir anlam perspektifine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

MD 3, 4, 6, 8, 10, 11, uygulama boyutunda yaşadıkları “mesleki tatmini” vurgulamaktadırlar. MD 8, “Mesleki doyumum arttı. KYK’dan kopamıyorum resmi görevlerimin haricinde sürekli gidiyorum” derken MD 6, kendisinin öğrencilere iyi geldiğini fark ettikçe mutlu olduğunu “hata yapma ihtimallerinin yüksek olduğu, bocalamaların yaşandığı dönemlerinde onlara rehberlik yapmanın verdiği huzur, mesleki tatmin” diye anlatmaktadır. MD 10, bu görevin kendilerini mesleki açıdan geliştirdiğini söylerken MD 3, “Anlamlı bir görev benim için. Hayatımda önemli bir yere sahip. Onlara faydamdan ziyade onların bana desteği oluyor. Beni geliştiriyor” şeklinde aktarmaktadır.

Uygulama boyutunda “toplumsal ve dinî sorumluluk duyma” katılımcıların bahsettiği diğer bir husustur. Manevi danışmanlara (6, 7, 10, 15, 18) göre, öğrencilere rehberlik yapmak, toplumun refahı, huzuru, gelişimi için gereklidir. MD 15, “Rabbim katında hesap sorulmasın, gençlere neden ulaşmadın denilmesin diye çabalıyorum” derken MD 6 “İnsan yetiştirmek zor, özellikle inanç konusunda doğruyu yanlış karıştırmadan rehberlik yapmak dinî sorumluluk” şeklinde anlatmaktadır. MD 7 ve 8, bu görevin gönül işi olduğunu, vicdani bir sorumluluk taşıdıklarını belirtmektedirler.

Din görevlileri danışmanlık hizmetini yalnızca mesleki bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve dinî bir sorumluluk olarak görmektedirler. Bu durum, mesleki doyumlarını artırmakta ve hem öğrencilerin hem de kendilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Uygulamada ise samimiyet, rehberlik ve yönlendirme gibi değerlere dayalı bir yaklaşım öne çıkmaktadır.

Bu araştırmada manevi danışmanlar için manevi danışmanlığın *olumlu bir anlama* sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca din görevlileri tarafından manevi danışmanlık geniş bir anlam dünyasında hem dinî hem psikolojik açılardan tanımlanmıştır. Esendir ve Kaplan’ın²⁷ yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Sevinç’in araştırmasında manevi danışmanlık huzur, içsel rahatlık sağlayan çok boyutlu anlama sahip olarak belirtilmiştir.²⁸ Yıldız-Alkan, manevi danışmanlığı, okul ve stresli gençlik döneminde bir nefes, bir rahatlama olarak tespit etmiştir.²⁹ Araştırma bulguları, diğer araştırma sonuçlarıyla uyum göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre manevi danışmanlık gençlerin hayatına olumlu katkılar sunmakta, danışman rol model olmaktadır. Bu durum Maçın vd., Yılmaz, Augustine ve Young’un araştırma sonuçları ile desteklenmektedir.³⁰ Ancak manevi danışmanlığın bireyi pasifleştirdiği, gelişimi ilahi güç vasıtasıyla bilimsellikten uzak bir alana has kıldığı öne sürülen Aydın ve Üzümlü’nün³¹ araştırması ile uyum göstermemektedir.

Bu araştırmada diğer araştırmalardan farklı olarak manevi danışmanların mesleki doyum yaşadıkları, danışmanlığı toplumsal ve dinî bir sorumluluk gördükleri tespit edilmiştir. Danışmanların, bu konu üzerinde özellikle durarak yaşadıklarını büyük bir şevkle anlattıkları, danışmanlığın kendilerine kattığı değeri öne çıkardıkları belirlenmiştir. Manevi danışmanlığın danışmanlar üzerinde olumlu etkisini ortaya koymaktadır.

²⁷ Nihal İşbilen Esendir – Hasan Kaplan, “Sağlık Çalışanlarının Maneviyat Ve Manevi Destek Algısı: İstanbul Örneği”, *Ekev Akademi Dergisi*, 73/1, (Nisan 2018), 317-332.

²⁸ İrfan Sevinç, “KYK Yurtlarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri Konusunda Manevi Danışmanların Görüşleri”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 10/2, (Aralık 2024), 625-656.

²⁹ Ayten Alkan-Yıldız, *KYK Yurtlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Öğrenci Görüşlerine Yönelik Bir İnceleme* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025), 61.

³⁰ Hasan Maçın-Muhammet Çevik-Ayşenur Akay. “Üniversite Öğrencilerinin Manevi Danışmanlık ve Dinî Destek İhtiyacı: Adıyaman Üniversitesi Örneği”, *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 7/38, (Ekim 2019), 52; Smith-Augustine, “School Counselors' Comfort and Competence with Spirituality Issues”, *Counseling and Values*, 55/2, (Haziran 2011), 149-156, 154; J. Scott Young vd., “Spirituality and Counselor Competence: A National Survey of American Counseling Association Members”, *Journal of Counseling & Development*, 85/2, (Eylül 2007), 47-52; Şükriye Yılmaz, *Kredi ve Yurtlar Kurumunda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (Bilecik Örneği)*, (Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 10.

³¹ Yusuf Aydın – Yakup Üzümlü, “Okul Psikolojik Danışmanlarının Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Yönelik Görüşleri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12/3, (Kasım 2023), 2009-2029.

2.2. Manevi danışmanlık süreci

Katılımcılara gençlerle etkileşimleri ve iletişim süreçleri sorulmuştur. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sonucunda “İletişim kurma stratejileri”, “İletişim zorlukları” ve “Sıkça dile gelen soru ve konular” olmak üzere üç başlık elde edilmiştir.

MD 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 18, 19, 24 yurttan “samimi bir ortam oluşturarak” çay, kahve eşliğinde ev sıcaklığı sağlamayı, iletişim stratejisi olarak anlatmaktadırlar. MD 1 “KYK’da muhakkak çayım, ev yapımı ikramım olur. Ev ortamı oluştururum. Öğrenciler gelirler. Muhabbet ederiz. Muhabbetin arasına ne koyabilirsek işte.” MD 3 ve 5 vize, final haftalarında öğrencilere ikramda bulduklarını, MD 4, “Evimin en güzel fincanlarını, çay bardaklarını götürdüm. Onlara güzel bir ortam sundum. 1200 kişilik yurdun üçte ikisi mutlaka beni tanıyor bu sayede” şeklinde anlatmaktadır. MD 8 “Semaver yakardık, sohbet muhabbet” diye aktarıırken MD 9, “İlk planda öğrenci aç mı değil mi ona bakarım. Bir demlik çay öğrenciyle tanışmanız için mükemmel fırsat” diye anlatmaktadır. MD 10, gençlerin kendisine manevi danışmanlık odası ile ilgili söylediklerini şöyle aktarmaktadır: “Yemekten sonra geliyoruz, hem çay hem muhabbet ihtiyacımızı gideriyoruz. Biz size geliyoruz. Kafeye gitmeye ihtiyaç duymuyoruz.”

MD 2, 4, 7, 8, 9, 13, 17, 19, 21 “yargılamadan dinleme” yaklaşımının iletişim stratejileri olduğunu anlatmaktadırlar. MD 2 “Yargılamayacağınızı, sadece dinleyeceğinizi düşünürlerse rahat içlerini açabiliyorlar. Gece 01.00’a kadar dinliyoruz” diyerek stratejisini aktarıırken MD 4 “samimiyet ve dinlemek, kız-erkek arkadaşlıklarını, psikolojik sorunlarını dinlemek” şeklinde açıklamaktadır. MD 8, gönülden dinlemeye dikkat ettiğini, manevi danışmanlık odasının hep dolu olduğunu belirtirken MD 9, “yargılamaktan çok dinledim, söylemek istediklerini” diye bahsetmektedir. MD 13, öğrencilerin manevi danışmanlık alanına girmeyen konuları anlattıklarında ilgili uzmana yönlendirme yaptıklarını söylemektedir. MD 17, önyargıdan uzak ve mesai kavramına takılmadan öğrenci sözünü bitirinceye kadar; MD 21 empatik bakış açısıyla dinlediğini anlatmaktadır.

MD 5, 6, 11, 23, 25 öğrencilerin dilini kullandıklarını, “esprili bir yaklaşım” benimsediklerini onlarla çocuklaşıp, gençleştiklerini anlatmaktadırlar. MD 5, “Esprili ile kahkaha, gülme ile” diye ifade ederken; MD 6, “Bazen gençlerin önyargısı ile karşılaşılıyor o zaman espri/şakayla genci dinleyerek çözüyoruz sıkıntıyı” şeklinde açıklamaktadır. MD 11, “Gencin dilinden anlamaya gencin absürd talebine dahi cevap vermeye çalışıyoruz” diye söylerken MD 21, “Onun dilinden anlatmasını beklerim. Sıkılmadan kendi kelimeleriyle anlattığını dinlerim. Beklentisini öğrenmeye çalışırım” sözleriyle iletişim yöntemini anlatmaktadır. MD 25, manevi danışman olduktan sonra gençlerin dilini çözmeye uğraştığını, onların esprilerini anlamaya başladığını, böylece gençlerle diyalogunun güçlendiğini söylemektedir. Manevi danışmanlar, gençlerin dünyalarına uyum sağlamaya, samimi duruş ve tavırlarıyla onların dilinden konuşup dünyalarına adım atmaya çabaladıklarını ifade etmektedirler.

MD 5, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 23, 24, 26 “sosyal medya ve güncel kültüre hâkim olma”nın iletişim yöntemi olduğunu anlatmaktadırlar. Gençlerin ilgi alanlarını (sosyal medya, müzik, spor vb.) takip etmenin, ortak dil yakalamanın gerekliliği vurgulanmaktadır. MD 5, “gençlerin güncel hayatından, sosyal medyalarından haberdarım” şeklinde aktarmaktadır. MD 14 gençlerin bilgisi dâhilinde ekip olarak sosyal medyalarını takip ettiklerini şöyle anlatmaktadır: “Sosyal medyada kullanılan kelimelerin, dinlenen müziklerin ne olduğundan izlenen dizilere kadar haberdar olduk. Dergi ve sayfaların aboneliğini aldık. Dizilerin gündemi ne? Buradan çocuklara nasıl ulaşabiliriz.” MD 15 “Sosyal medya temelli düşünüyor gençler, sosyal medyada olmayan şeyleri küçümsüyor galeye almıyorlar, güncel trendleri, viral

çerikler bilmeyince iletişim kopuyor” diye anlatmaktadır. MD 14, sosyal medya üzerinden manevi danışmanlık hizmeti alan öğrencilere anket uygulayıp ihtiyaç analizi yaptıklarını ifade etmektedir. MD 20 medya okuryazarlığı eğitimi alıp öğrencilere atölye çalışması yaptığını gençlerin yoğun ilgisiyle karşılaştığını aktarmaktadır. MD 26, güncel spor, sanat bilgisine sahip olmanın gençlerle iletişimde önemli olduğunu bu sayede ortak konular üzerinde diyalog geliştiğini anlatmaktadır. MD 9 “*Öğrenci ile spor etkinliklerine katılabilirseniz etkili oluyor*” şeklinde açıklarken MD 11, “*Spor sahasında vb. ortamlarda kendimi tanıtıp gençlerle tanışıyorum, çay ikramı yapıyorum, iletişim başlıyor*” diye stratejisinden bahsetmektedir. MD 12, kamp, piknik, balık tutma vb. etkinlikler gerçekleştirmeye çalıştığını; MD 16 ise sohbet öncesi ya da sonrası haftada en az 1 defa spor aktivitesi planladığını anlatmaktadır. MD 24, gençlerle sanat müziği konserlerine katıldıklarını, bu etkinliklerle yeni öğrencilere ulaştığını dile getirmektedir.

Manevi danışmanlar olabildiğince öğrenciye ulaşabilme adına farklı stratejiler kullandıklarını dile getirmektedirler. Öğrencilerin hoşuna gidecek yolları denedikleri, kritik geçiş dönemindeki gençleri anlamaya çalıştıkları, bir önceki temada ifade edildiği gibi toplumsal ve dinî bir sorumluluk olarak gördükleri manevi danışmanlıkta mümkün mertebe her öğrenciye ulaşmayı ilke olarak benimsedikleri görülmektedir.

İletişim kurarken yaşadıkları zorluk olarak MD 2, 3, 7, 19, 20, 21, 26 “*DİB’e/dine karşı önyargı*”ların olduğunu anlatmaktadırlar. MD 3, “*Bazı gençler DİB’e çok önyargılı, bir gün gençlik merkezimize öğrenciler yaklaştılar, Diyanet olduğunu duyunca girmediler*” şeklinde anısını paylaşmaktadır. MD 7 “*Bazıları -ha işte bir imam- diye bakabiliyor. Önyargısını kırmak için iletişim kurmanız, imamın kendisiyle konuşabileceğini hatta sorunlarına çözüm bulabileceğini anlaması için zaman gerekiyor*” şeklinde anlatmaktadır. MD 19, öğrencilerin ilk başta ön yargılarının olduğunu hatta kıyafetinin bile peşin hükümlü davranmalarına neden olabildiğini söylemektedir. MD 20 “*İlk başta önyargıyı kırmak gerekiyor. Sonrası rahat oluyor. Çünkü ilk başta aileleri tembihliyor, kimseye yaklaşma bir gruba ait olma diye*” aktarmaktadır. MD 21’e göre bazı öğrenciler her koşulda dine önyargılı ve din görevlisinin yurttan olmasından son derece rahatsız iken MD 26’ya göre “*dindar kesim hakkında oluşturulan ve verilen olumsuz imaj*” öğrencileri etkilemektedir.

MD 2, 5, 8, 12, 17, 18, 19, 20, 25 “*kurumsal ve bireysel donanım eksikliği*”nin iletişim zorluğu olduğunu anlatmaktadırlar. Gençlerin değer yargıları, ilgi alanları hakkında bilgi sahibi olmadıkları için öğrencilerle etkileşimde zorlandıklarını söylemektedirler. MD 20, göreve ilk başladığında gençlerin dünyasını, kullandıkları dili yakalamakta, iletişim kurmakta güçlük çektiğini anlatmaktadır. MD 25, “*Gencin dilini çözmek. Gencin istediğini bulmak. Bu biraz zaman alıyor*” şeklinde söylerken MD 26 “*Gencin bildiğini zannederek bazı terimleri kullanıyor, gencin bu terimleri bilmediğini fark edemiyoruz ilk yıllarda. Gencin dilini yakalamak zaman istiyor*” şeklinde belirtmektedir. MD 4, manevi danışmanlığın görevlendirme ile devam etmesi nedeniyle “*Pek çoğumuz Kuran kurs hocası gibi devam ettirmeye çalıştık görevi. Ama manevi danışmanlık öyle değil orada hoca kimliğimizden ziyade bir arkadaş, danışman gibi olmalıydık*” diye tecrübesini anlatmaktadır.

MD 6, 9, 14, 18, 25 “*genel kültür, okuma ve hizmet içi eğitim ile ilgili eksiklikleri*” bir diğer iletişim zorlukları olarak söylemektedirler. MD 6, “*Az okumamız, çünkü okumaya ağırlık vermek, kelime hazinesinin geniş olması, iletişimde önemli*” diye anlatırken MD 14 “*Okuyan, sürekli kendini geliştiren biri olmazsa gençlerle iletişim kurması zor*” şeklinde açıklamaktadır. Manevi danışmanların hepsi, hizmet

içi eğitimlerin genişletilmesinin kurumsal anlamda standardın yakalanmasını, kaliteli bir manevi danışmanlık imkânı sağlayacağını anlatmaktadırlar. MD 6, “Gençlerle iletişim teknikleri ve gençlerin soru ve sorgulamalarına yönelik bir eğitim almış olsam iyi olurdu” derken MD 25 “Göreve başlamadan önce seminer, sonrasında 3 defa seminer aldım. Ama yüksek lisans düzeyinde eğitim almayı isterdim” şeklinde söylemektedir.

Katılımcılar, bazı öğrencilerin dine ön yargılı olabildiğini söylemektedirler. Bu şekilde düşünen öğrencilerin, bir din görevlisi tarafından gerçekleştirilen manevi danışmanlığa ilgi göstermediğini bu durumda gençlerle iletişim kurmanın zorlaştığını anlatmaktadırlar. Katılımcılara göre danışmanların genel kültür konusundaki eksiklikleri ve okuma alışkanlıklarının zayıf olması iletişimi olumsuz etkileyen bir diğer faktördür. Sosyal konularda okuma alışkanlığı olmayan, güncel kültüre sahip olmayan manevi danışmanların, öğrencilerle istenilen düzeyde iletişim kurma imkânına sahip olamadığı dile getirilmektedir. Ayrıca görevlendirme ile çalışıyor olmak, sabit manevi danışman kadrosunun olmaması, kendileri açısından bir dezavantaj olarak değerlendirilmektedir. Yeterince hizmet içi eğitimin olmamasının, bilgi, beceri ve yöntem açısından eksik kalmalarına neden olduğundan bahsedilmektedir. Bu zorluklarla baş edebilme adına bir takım stratejiler geliştirdiklerini ifade etmektedirler. Geliştirilen stratejilerden birisi de rol dönüşümüdür.

MD 3, 4, 5, 6, 9, 11, 15, 24, iletişim sürecinde “rol dönüşümü”nü şöyle anlatmaktadırlar. MD 3, “Ders verme modundan, hoca rolünden çıkıp onlara ablalık/ annelik yaparak...” şeklinde MD 4 “Öğrenci yurdunda hoca değil abla gibiyiz” diye tanımlarken MD 6, “Onların hepsi tıpkı evladım” diye aktarmaktadır. MD 9 “Bazen abi oluyoruz bazen baba bazen arkadaş. 41 yaşındayım. Hepsini olabiliyorum duruma göre” diyerek yaşadığı süreci örneklemiştir. MD 11, manevi danışmanlıktaki rol dönüşümünü: “Hareketli, yeniliklere açık olmanız lazım” şeklinde MD 15, “Karşıdakinden hocalık değil ablalık gibi sevgi şefkat görünce iş kolaylaşıyor” diye bahsetmektedir. MD 24 “Gençlerin aklına diyanet denince cami, cemaat, sohbet, cenaze işlemleri geliyor. Yeri geldikçe gençlerle tiyatroya, uygun konserlere, ağaç dikimlerine, söyleşilere gittim. Farklı aktivitelerle gençlerin imam algısını değiştirdim” şeklinde anlatmaktadır. MD 5 Kur’an kurs öğrenciliğine nazaran esnek yaklaşım sergilediğini, MD 7 hoca merkezli yaklaşımdan uzaklaştığını anlatmaktadır. MD 18, hep onlardan biri gibi davrandığını bu sebeple kimseye anlatamadıkları sorunlarını kendileriyle paylaştıklarını şöyle aktarmaktadır: “İnanç problemleri olan oruç tutmayan bir genci iftara götürmüştüm. İftardan sonra konuşmak istedi. İki saatlik konuşma sonunda genç kalktı, boynuma sarıldı, ağlamaya başladı. O genç, ramazanın son 10 gününü oruçlu geçirdi, ilk defa cuma ve bayram namazı kıldı.” Sonuçta rol dönüşümü sayesinde daha yakından, samimi ilişkilerin kurulabildiği anlatılmaktadır.

Katılımcılar, rol dönüşümü ile birlikte manevi danışmanlıkta öğrencilerin soru ve sorgulamalarının önemli bir gündem oluşturduğunu ifade etmektedirler. Öğrencilerin yaşamın gayesi ve çevrelerindeki olayları anlamaya yönelik merakları, eleştirel düşünme çabalarının sonucu dini ve toplumsal soruları, manevi danışmanlıkta ele alınmaktadır. MD 1, 4, 6, 9, 13, 18, 26 ateizm, deizm, LGBT gibi konularda sorularla karşılaştıklarından bahsetmektedirler. MD 6, inanç alanında basit sorularla; MD 13, bazen ağır sorularla karşılaştıklarını anlatmaktadır. MD 18, “Hiççilik, cinsiyetsizlik, DAİŞ, Ateizm sürekli, gündeme getiriliyor” şeklinde bahsetmektedir. MD 1, lezbiyenlik gibi farklı akımlara meyilli gençlerin kendileriyle iletişim kurmadığını söylemektedir. MD 26 “Gençlerin en çok

soruları ateizm ve deizm konusunda ve ikna olmuyorlar” diye açıklamaktadır. MD 4, LGBT’nin manevi danışmanlıkta yeni yeni gündeme taşınmaya başladığını, alışık olmadıkları için iletişimde güçlük çektiğini; MD 18, DAİŞ taraftarı kendisini hakikat takipçisi olarak tanıtan gençlerle iletişimde zorluk yaşadığını anlatmaktadır. Katılımcılar, Allah’ı inkâr ettiğini söyleyen bazı gençlerin kendilerine geldiğini anlatmakta, inanç problemlerini konuştuklarından bahsetmektedirler. MD 18, “Ateist iki, üç tane genç vardı. Bunlarla oturup gece saat birlere kadar sorularını cevapladım. Genç sonunda Kelime-i Şehadet getirdi” şeklinde örnek vermektedir. MD 4, 5, 7, 16 kadın hakları, İslam’da çok eşlilik, kader konularının dile getirildiğini ifade etmektedirler. MD 4 “Gençlerin klasik soruları var 4 kadınla evlilik, kadın hakları gibi” örnek vermektedir. MD 16 kader konusunun ve bazı güncel durumların sıklıkla soru olarak karşılına çıktığını anlatmaktadır. Manevi danışmanlar, İslam’da kadın hakları, çok eşlilik vb. konuları daha çok kız öğrencilerin dile getirdiğini ifade etmektedirler.

Katılımcılar, yaşadıkları rol dönüşümü ve iletişim stratejileri sonunda öğrencilerle birlikte anlamlı deneyimler ve hatıralar biriktirdiklerinden bahsetmektedirler. MD 1, 9, 13, 18, 20 öğrencilerinin intihar deneyimleri sürecinde onlara destek sağladıklarını, aralarında güçlü bir bağın oluştuğunu anlatmaktadırlar. MD 1 :“İntihar teşebbüsü başarısız olmuş çok şükür, o ilk gözünü açtığında beni aramasını istemiş arkadaşından. Gerçekten önemli olduğunu düşünüyorum manevi danışmanlığın.” MD 9, öğrencisinin son zamanlarda durgun oluşu nedeniyle gözünün üzerinde olduğunu telefondaki durum paylaşımından şüphelenerek jandarmaya ulaşımı sayesinde intihar deneyiminde bulunan öğrencisinin kurtulmasına vesile olduğunu anlatırken; MD 18: “Mesela intihara teşebbüs eden gençlerimiz vardı. KYK yönetimi istedi onlarla görüştük, ikna ettik. Sonra namaza başladılar” şeklinde öğrencilere sunduğu katkıdan bahsetmektedir.

MD 7, 8, 17, 21, 23, öğrencilerinin yaşadıkları ailevi problemlerinde yanlarında olarak anlamlı deneyime örnek vermektedirler. MD 7, kendisine ailevi problemlerini anlatmak üzere öğrencilerin geldiğini onları rahatlatmaya çalıştığını; MD 8: “Bir öğrencimin ailevi problemi var, yurttan sorun yaşamış ama ailesine anlatamıyor, korkuyor. Ailem beni suçlar diyor. Tam 3 saat konuştum. Odamdan güler yüzle rahatlamış halde çıktı. Bu mutluluk yetiyor” diye anlatırken MD 17, ailevi problemleri olan öğrencileriyle ilgilendiğini onlara burs bulduğunu aktarmaktadır. MD 21 “Güvenmeseler anlatmazlar bana. Kim kime gider anlatır aile problemini” şeklinde düşüncesini dile getirmektedir. Son olarak MD 23, ebeveynlerinden birini kaybetmiş ya da anne babası boşanmış olan öğrencilerle özel ilgilendiğini, onlara destek olmaya çalıştığını anlatmaktadır.

MD 6, 8, 9, 10, 16, 20, 21, anlamlı deneyim olarak mezuniyet sonrasında devam eden görüşme ve iletişimi örnek vermektedirler. MD 20: “Mezun olalı 4-5 sene olan bir öğrencim hala irtibattayız. Dün aradı İstanbul’da güvendiğin bir kuruluş var mı” diye anlatmaktadır. MD 8 “Hatta bazıları eşleri ile sorun yaşasa beni arayıp danışır” derken MD 10 “Öğrencilerimin bazılarının düğünlerine gittim. İşe başlarken arayanlar var. Şu anda bazı gruplarla teams üzerinden görüşüyoruz” diye aktarmaktadır. MD 21 “Mezun olan bir öğrencim aradı nişanlımla bir görüşür müsünüz, değerlendirme yapar mısınız” dediğini örnek vermektedir.

Danışmanların mesleki doyum düzeylerinin yüksek olması ve görevlerini severek yerine getirmeleri, anlamlı deneyimlerin oluşmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Rol dönüşümü ile birlikte samimi diyaloglar ve güvenli bağ kurulmaktadır. Manevi danışmanlar, bilgi aktaran, öğüt veren rolünden uzaklaşarak karşısındakinin psiko sosyal, duygusal, manevi

ihtiyaçlarını dikkate alan aktif dinleme, empati ile yaklaşmayı tercih etmektedirler. Bunun sonucunda öğrenciler, akıllarına takılan her konuyu rahatlıkla danışmanlarıyla konuşabilmektedir. Ama bazı öğrenciler, hiçbir şekilde manevi danışmanla iletişim kurmamakta ve bir din görevlisi ile görüşmemektedir. Böyle durumlarda manevi danışmanların, hangi yaklaşım benimsenirse benimsenirse bu şekilde düşünen öğrencilerle iletişim kurmakta zorlandıkları görülmektedir.

Araştırma bulguları, manevi danışmanların öğrencilerle iletişim sürecinde çeşitli güçlüklerle karşılaştıklarını ve bu güçlükleri aşmak amacıyla farklı strateji ve yöntemler geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, Bakırlı³² ve Ekici³³'nin çalışmalarında elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir.

Araştırma bulguları, öğrencilerin toplumsal, sosyal ve dinî konularda çok farklı sorularla manevi danışmanlara başvurduklarını göstermektedir. Kız öğrenciler daha çok İslam'da kadın hakları, çok eşlilik gibi konuları gündeme getirirken erkek öğrenciler inanç ile ilgili soruları gündeme getirmektedir. Sevinç'in araştırmasında kız öğrencilerle erkek öğrencilerin soru ve sorunlarının farklılaştığı, soruların gençlik sorunları ve gelecek kaygılarını kapsadığı; Aybey'in araştırmasında, dinî şüphe, inanç konularında gençlerin sorularının yoğunlaştığı belirtilmektedir.³⁴ Araştırmaya göre, kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin sorularının farklılaşması ve danışmanların sosyal ve dinî konularda çok çeşitli sorularla karşılaşması, Sevinç ve Aybey'in araştırma sonuçları ile uyusmaktadır.

Araştırmada diğer araştırmalardan farklı olarak üniversite öğrencilerinin, manevi danışmanla iletişimleri sayesinde ilk defa cuma namazına katılma, ilk iftar, ilk oruç gibi manevi deneyimler yaşadığı belirtilmektedir. Okul yıllarından sonra devam eden iletişim örnekleri, öğrencilerin zor zamanlarında verilen destek ve samimiyet yine araştırmada ifade edilmektedir. Araştırma bulgularına göre; manevi danışmanlık öğrencilerin dünyalarında olumlu karşılık bulmakta, sorunlarının çözümünde destek olmaktadır. Bununla birlikte gençlerle etkileşimde zorlandıkları ve iletişim kuramadıkları gençlerin var olduğu ortaya konmaktadır. Manevi danışmanların gençlerle daha etkili iletişim için özel bir dil ve dinî anlatım tarzı geliştirmeleri gereği Ögçem'in araştırmasında belirtilmektedir.³⁵ İbadet içeren dindarlığın, gençlerin kişisel ve sosyal uyumlarına destek olduğu yurt dışında yapılan araştırmalarda,³⁶ ibadet hayatlarındaki eksiklik ve bilgisizliğin

³² Emrah Bakırlı, *Manevi Danışmanların Gençlik ve Spor Bakanlığı Yurtlarında Yürüttükleri Din-Ahlak-Değer Eğitimi Uygulamalarına Bakış: Balıkesir Örneği* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 77.

³³ Kübra Kamer Ekici, "Gençliğe Değer Projesinin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 17/2, (Haziran, 2022), 38-60.

³⁴ Salih Aybey, "Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık Uygulamaları ve Gençlik Dönemi Soru ve Sorunları (Batı Karadeniz Örneği)", *Diyanet İlmî Dergi*, 60/1 (Mart 2024), 372.

³⁵ Aysun Ögçem, *Diyanet Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma* (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025), 127.

³⁶ Md. Nur Saper vd., "Kesahan Dan Kebolehpercayaan Modul I-Sc (Islamic Spiritual Counseling) Ke Atas Pelajar Bermasalah Tingkah Laku/Validity and Reliability of Islamic Spiritual Counselling Module on Troublesome Students". *International Journal of Islamic Thought*, 9/32, (Mayıs, 2017), 40; Ann M. Callahan – Kalea Benner, "Building spiritual sensitivity through an online spirituality course." *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 37/2, (Eylül, 2018), 182-201; Yusni M. Yusop vd., "Spiritual Elements in Counseling Process: Counselors' Perspective". *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 12/3, (Mayıs, 2023), 5.

gençleri manevi açıdan rahatsız ettiği Yılmaz'ın³⁷ araştırmasında tespit edilmektedir.

2.3. Etkili manevi danışmanlık yaklaşımı

Katılımcılara daha etkili bir manevi danışmanlık hakkında düşünceleri sorulmuştur. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sonucunda “İdeal manevi danışman özellikleri” ve “Beklentiler” olmak üzere iki başlık elde edilmiştir.

Öncelikle “ideal manevi danışman özellikleri” hakkında MD 1, 6, 13, 16, 17, 22, 25 kişisel özelliklerinin önemli olduğunu söylemektedirler. Kişisel özellik olarak MD 1 “*fedakâr, mesai mefhumu ve asosyal olmayan, gençlerle iletişimi seven*”, MD 6, “*gönül dilini kullanan, yumuşak huylu, nezaketli*”, MD 13, “*sabırlı, güler yüzlü*”, MD 16 ise “*her koşulda sevgi ile yaklaşan*” danışman profiline değinmektedir. MD 17, “*vakurlu, hilm sahibi, öğrenciye kucak açan karakter*” derken MD 22, “*Gece 02.00’da ya da 03.00’da telefon geliyor. Bizi hastaneye götürür müsünüz, başımızda bekler misiniz?*” gibi fedakârlık isteyen bir görev olduğunu söylemektedir. Son olarak MD 25, teknolojiden iyi anlayan, öğrencilerle vakit geçirmekten keyif alan bir danışman olmalı diye bahsetmektedir

Katılımcılar, etkili danışmanlık için danışmanın dış görünüşün sade, özenli, tesettür sınırları içinde ancak gençlerde ön yargı oluşturmaya sebep olmamasında hemfikirdirler. MD 4’e göre: “*Herkese ulaşabilme adına kadın manevi danışmanların kıyafetleri normal, ortalarda bir tesettür olmalı*”. MD 20, DİB’i temsil eden saygın bir kıyafete sahip olmanın gereğinden bahsetmektedir. MD 12, 24, yeri geldiğinde manevi danışmanın spor, rahat kıyafetleri tercih etmekle birlikte temiz, sade ve ciddi giyinmesinin uygun olacağını belirtmektedirler. Son olarak MD 26, şu hususu vurgulamaktadır: “*Bakıldığında bu zaten hocadır, ya da şu grubu temsil ediyordur düşüncesini vermemeli*”.

Etkili danışmanlık için yaş-tecrübe dengesinde; MD 1, 2, 15, 20, 24, 25 genç manevi danışmanların öğrencilerle daha iyi iletişim kurabileceğini düşünürken, MD 3, 4, 14, 19, 22 yaşın getirdiği tecrübenin önemini vurgulamaktadır. MD 1, “*biraz genç olmalı*”, MD 2 “*Genç hocalarımızdan olursa gençler daha bağlanır. 19-20 yaşındaki gencin 30 yaşındaki görevliyle kurduğu iletişim 40 yaşındakiyle kurduğu iletişimle aynı değil*” şeklinde düşünmektedir. MD 3 “*Manevi danışman sadece eğitim almakla olmaz. Hocanın birikimi, tecrübesi olması lazım*” şeklinde görüşünü açıklarken MD 6, 40 yaş altı manevi danışmanın ilave eğitimler özellikle formasyon sahibi olması gerektiğini 40 yaş üstünün tecrübenin, olgunluğunun yeterli olduğunu söylemektedir. MD 7, 10, 17, 23 yaştan ziyade bakış açısının, kendini güncellemenin, şahsiyetin önemli olduğunu belirtmektedirler. MD 22 genç manevi danışman hakkında öğrencinin: “*Benim geçtiğim yollardan geçmemiş bana ne verebilir, ne kadar tecrübesi var?*” diye yaklaştığını MD 24 ise “*Genç babası yaşındakine nasıl yaklaşsın. 32-33 yaş geçmemeli*” şeklinde düşünmektedir. Kadın danışmanlar tecrübeli manevi danışmanların gençlere anne şefkatiyle yaklaşacağını, faydalı olacağını düşünmektedirler. Erkek danışmanlar, yakın kuşaktan olursa kolay bağ kurulacağını, gencin sosyal medyasını, gündemini takip edeceğini, sportif faaliyetleri beraber gerçekleştirebileceklerini anlatmaktadırlar.

Manevi danışmanlıkta danışmanlık yapan kişinin kişisel özellikleri danışma sürecinin etkisini, derinliğini belirlemektedir. İçten, samimi, empati yeteneğine sahip bir manevi danışman, danışmanın güvenini kazanmakta, hayatının anlamını bulmasında yardımcı olmaktadır. Dış görünüm konusunda her hangi bir grubu çağrıştıracak kıyafetten uzak, sade ve resmi bir kıyafet

³⁷ Yılmaz, *Kredi ve Yurtlar kurumunda manevi danışmanlık*, 337.

tercih edilmesi önemlidir. Tecrübeli manevi danışman, gencin karşılaştığı karmaşık problemlere bütüncül, derinlikli bakabilir, başka deneyimlerinden hareketle örnekleri zenginleştirebilir. Ancak gençlerin dünyasını, ilgisini anlamakta zorlanması ve gencin kendisine mesafeli duruş sergilemesi muhtemeldir. Genç manevi danışman, olgunluğa, kemâle erişmediğinden sağlam bir iç dengeye sahip olamayabilir. Zorlu problemleri olan öğrencileri gereği gibi yönlendirmekte sıkıntı yaşayabilir. Ama gençlerin ilgi alanlarını, dünyasını iyi tanıyabilir. Bu sebeple her iki durum kendi içerisinde bazı fırsatları barındırmaktadır.

Katılımcılar, etkili, sürdürülebilir manevi danışmanlık için kurumsal desteği vurgulamaktadırlar. MD 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, kurumsal destek sayesinde koordineli, sistemli çalışma ortamı sağladıklarını söylemektedirler. MD 1, 2, 5, 8, 13, 16, 26, iki kurumdan destek göremediklerini bu sebeple motivasyonlarının azaldığını anlatmaktadırlar. MD 4, “Kurumundan moral desteği alıyorum”, MD 7, “Müftülüğünden de görev yaptığım kurumdan da destek aldım kurumsal destek güç sağlıyor” şeklinde anlatırken. MD 16 “Kurumsal destek olsa memnun olurum” şeklinde MD 15 “Esnaflardan destek alıyorum. Aile mesleği zaten bizde” diye aktarmaktadır. MD 22 farklı bir boyutla “Kurumsal anlamda düzene oturmamız görevlendirmeyle çalıştığımız için belirsizlikler, zorluklar yaşıyorum” diye anlatmaktadır. MD 25 “Görevlendirmelerle yürütüldüğünden, bu sene ben varım seneye kim var? Bu, zayıf yönümüz oluyor” şeklinde değerlendirmektedir. MD 15, “Öğrencilere manevi danışmanlık verirken bazen manevi danışmanlığa ihtiyacımız oluyor” diye bahsetmektedir. MD 22, kurumundan yeteri kadar destek alamadığını, görevinin ne olduğu, hangi kuruma (DİB ve Gençlik Spor Bakanlığı) ne kadar sorumlu olduğunu bilmediğini “İki kurum arasında sıkışmışlık, arada kalmak” şeklinde anlatmaktadır. MD 20 müftülüklerin manevi danışmanlık görevini kabullenmesinin zaman aldığına, bazı iletişim sorunları yaşadığına “Müftülük gençlerle faaliyet fotoğrafları istiyor. Gençler fotoğraf çektiler istemiyor” gibi örnek vermektedir. Son olarak MD 24, her iki kurumla iletişiminin iyi durumda olmasına rağmen faaliyetlerin maddi boyutunda zorluk çektiğini bu uygulamaya özel bir bütçe ayrılmadığı sürece bu durumun düzelenmeyeceğini ifade etmektedir.

MD 14, 15, 20 mesleki gelişimlerinin desteklenmesi, uygulama alanında yeni yeterliliklerin kazanılması için süpervizör uygulamasının faydalı olacağını ifade etmektedirler. MD 14 “Sahadaki yaşananların anlatıldığı eğitim başarılı oluyor” derken MD 20, bu uygulamanın mesleki açıdan tükenmişlik yaşanmayı önleyeceğini, zor vakalarda destek sağlayacağını söylemektedir. MD 1, 6, manevi danışmanlığın akşam saatlerinde olması nedeniyle kadın danışmanların aile hayatlarında zorluk oluşturduğunu anlatmaktadırlar. MD 1 şu çözümü sunmaktadır: “Her yurtta iki danışman olsa bir hafta biri gündüz diğeri akşam, öbür hafta tam tersi olarak dönüşümlü çalışabilirler, öğrenciler sürekli birilerini bulurlar yanlarında. Manevi danışmanın aile hayatı aksamaz”. MD 5, 6, manevi danışmanlıkta bireyin ruhsal gelişimini desteklemek, yaşamına derinlik kazandırmak için tasavvufi ilkelerden, kadim kültürümüzden istifade edilmesini önermektedirler. MD 5, “Gençler, tasavvuftaki sevgi ilkesini, Hz. Mevlana’yı Yunus Emre’yi seviyor, ilgi gösteriyor” diyerek bu yaklaşım sayesinde gençlerdeki içsel çatışmaların yerine huzur, anlam dünyasında netlik kazanacağını söylemektedir. MD 1 uzmanlaşmaya dikkat çekerek “Gençlik manevi danışmanı gibi profesyonelleşmeye gidilmeli” önerisini sunmaktadır.

Araştırmaya göre; manevi danışmanlıkta kişisel özellikler önemlidir ve danışmanlık sürecini etkilemektedir. Sevinç'in³⁸ araştırması, araştırmamıza paralel olarak öğrencilerin manevi danışmanlarına güven duyduklarını ve danışmanların kişilik özelliklerinin bunda önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre; manevi danışmanın giyim kuşamının saygınlık uyandıracak, aşırılıklardan uzak olması ifade edilmektedir. Gümüş'ün araştırmasında manevi danışmanın insani ilişkilerdeki tavrı, diyalog yöntemleri gibi özelliklere ilaveten giyim kuşamının etkili olduğu belirtilmektedir.³⁹ Araştırmaya göre; manevi danışmanlar öğrenciler için bir rol model olmaktadır. Su⁴⁰ araştırmasında danışmanların öğrenciler üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Su⁴¹ manevi danışmanların bu konuda yeterliliklerinin geliştirilmesi gerektiğini, Göküş-Yılmaz⁴² empati ilkeleri çerçevesinde hareket etme, danışmanlarına sevgiyle yaklaşma becerilerinin iyileştirilmesini dile getirmektedir. Araştırmaya göre ise danışmanların hoşgörü sahibi ve kuşatıcı olması, ısrarla vurgulanmaktadır.

Bakırlı ve Forma, iki kurumun (DİB ve GSB) beklentilerini karşılama, kurumsal maddi desteği bulamama, görevlendirme ile çalışma nedeniyle görev tanımındaki belirsizlikler yaşandığını söylemektedir. Araştırmada; DİB'de manevi danışmanlık için özel bir kadronun olmaması, danışmanlığın görevlendirme ile yerine getirilmesi, kurumsal ve maddi zorlukların yaşanması ifade edilmektedir. Araştırma sonuçları, Bakırlı ve Forma'nın araştırma sonuçlarıyla uyum göstermektedir.

Araştırmaya göre; hizmet içi eğitimde daha gelişmiş eğitim modüllerine ihtiyaç, ortaya çıkmaktadır. Yıldırım⁴³ benzer şekilde araştırmasında hizmet içi eğitim ihtiyacını tespit etmiştir. Görev öncesi ve görev süresince bilgilendirme seminerlerinin yararlı olacağı Bakırlı ve Sevinç'in araştırmasında da ortaya konmuştur.⁴⁴ Bu araştırmada önceki çalışmalardan farklı olarak manevi danışmanların yaş ve tecrübe dengesinin danışmanlık sürecinde önemli bir unsur olduğu ve kurumsal destek sağlanmadığı takdirde etkili bir danışmanlık hizmeti yürütülemeyeceği vurgulanmaktadır. Ayrıca katılımcılar tarafından, süpervizör uygulamasının hayata geçirilmesi, kadın manevi danışmanlar için dönüşümlü bir modelin geliştirilmesi, tasavvufi ilkelerden yararlanılması ve gençlik manevi danışmanlığı gibi uzmanlaşmaya gidilmesi önerilmektedir.

³⁸ Sevinç, "KYK Yurtlarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri Konusunda Manevi Danışmanların Görüşleri", 650.

³⁹ Arife Gümüş, *Yetişkinlerin Din Eğitimine Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları*, (İstanbul: İlke Yayınları, 2014), 74; İlhan Topuz, "Cami Din Görevlilerinin Yeterliliklerinin Manevi Danışmanlık Açısından Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35/2, (Eylül 2015), 152.

⁴⁰ Mustafa Köylü - Cemil Oruç, *Gençlik Dönemi Din Eğitimi*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023), 221; Mehmet Su, "Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Manevi Danışmanlar Perspektifinden Nitel Bir Araştırma", *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 10/1, (Mayıs, 2024), 131-154.

⁴¹ Su, "Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık", 148.

⁴² Şeref Göküş-Zahide Yılmaz, "Huzurevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti Verecek Bir Personelde Bulunması Gereken Vasıflar", *Bilimname*, 48/1, (Nisan, 2022), 567-600.

⁴³ Suzan Yıldırım, "6 Şubat Depremi Sonrasında Manevi Danışmanlık Hizmetleri: Kırşehir Örneği", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 28/2 (Aralık, 2024), 547-560.

⁴⁴ Bakırlı, *Manevi Danışmanların Gençlik ve Spor Bakanlığı Yurtlarında Yürüttükleri Din-Ahlak-Değer Eğitimi Uygulamalarına Bakış: Balıkesir Örneği*, 77; Sevinç, "KYK Yurtlarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri Konusunda Manevi Danışmanların Görüşleri", 652.

Sonuç ve Öneriler

Manevi danışmanların, danışmanlık kavramına ve uygulama süreçlerine yükledikleri anlamları incelemeyi amaç edinen bu araştırmada danışmanların perspektifiyle manevi danışmanlığın anlamı, din görevlilerinin öğrencilerle etkileşim durumu ve daha etkili bir danışmanlık için teklif ve önerileri ile ilgili sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

Araştırmada ilk olarak danışmanların manevi danışmanlığı nasıl anlamlandırdığı ele alınmıştır. Katılımcıların manevi danışmanlığa pozitif bir anlam yükledikleri, toplumsal ve dinî bir sorumluluk olarak algıladıkları görülmüştür. Gönüllere dokunarak, insani yaklaşım çerçevesinde öğrencilere danışmanlık hizmeti vermeye çalıştıkları, aralarındaki bu sıcak diyalog vesilesiyle öğrencilerle bir nevi yol arkadaşlığı gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Rol model olduklarının bilinciyle, manevi değerleri yaşayarak örnek olmaya ve söylediklerini kendi yaşamlarında uygulamaya özen gösterdikleri ortaya konmuştur. Manevi danışmanlığın gelecek kaygıları yaşayan, anlam kaybına uğrayan gençlere anlam, moral kaynağı, içinde yaşanılan topluma da vefa borcu olarak kabul edildiği görülmüştür. Manevi danışmanlığın mesleki doyumlarını artırdığı, motivasyonlarının yüksek olduğu ve gerçekleştirdikleri danışmanlıktan mutlu oldukları anlaşılmıştır.

Araştırmada ikinci olarak danışmanların öğrencilerle iletişim kurma imkânı ele alınmıştır. Manevi danışmanların öğrenci yurtlarında sıcak ev ortamı oluşturarak, espirili bir iletişim ile manevi danışmanlığı gerçekleştirdikleri görülmüştür. Öğrencilerle daha iyi iletişim kurabilmek adına sosyal medya ile ilgilendikleri, bu alanda araştırmalar gerçekleştirdikleri ortaya çıkarılmıştır. Danışmanların doğal, açık bir iletişimle üniversite öğrencilerine manevi danışmanlık yapmaya çabaladıkları; onlarla sohbet-vaaz formatından ziyade anlama üzerine yargılamadan etkin dinlemeyi seçtikleri tespit edilmiştir. Manevi danışmanların öğrenci yurtlarında öğrencilerin tamamına ulaşamadığı, bazı öğrencilerin din görevlisi ile iletişim kurmadığı anlaşılmıştır. Öğrencilerin bir kısmında dine ve DİB'e karşı ön yargının olduğu bu sebeple danışmanların iletişimde zorlandığı belirlenmiştir.

Manevi danışmanların, öğrencilerle etkili iletişim kurmada zorluk yaşamalarının bir diğer nedeninin, kurumsal yapıdan kaynaklanan faktörler ve danışmanların bazı gerekli donanımlara sahip olmamaları ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Hizmet içi eğitimlerle desteklenmeye ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir. Kurumsal ve bürokratik açıdan bazı zorluklar yaşamalarına rağmen mesleki doyumlarının yüksek olduğu görevlerini fedakârlık, gönüllülük üzere yürütmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Yaşanan bu zorluklarla baş edebilme adına bazı stratejiler geliştirdikleri ifade edilmektedir. Öğrencilerin her konuda sorularını manevi danışmanlarına yönelttikleri; kız ve erkek öğrencilerin sorularının farklılaştığı belirlenmiştir. Danışmanlara dinî inanç konusundaki şüpheler nedeniyle başvuran öğrencilerin genelde soru ve sorgulamalarının cevaplandırıldığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerle aralarında anlamlı deneyimlerin yaşandığı, manevi danışmanlara öğrencilerin zor zamanlarında başvurduğu, manevi destek aldığı görülmüştür. Aralarında oluşan yakın bağ sebebiyle mezuniyet sonrasında da görüşmelerin devam ettiği tespit edilmiştir.

Araştırmada son olarak etkili bir manevi danışmanlık için ideal manevi danışmanların özellikleri ve danışmanlığa özel önerileri ele alınmıştır. Manevi danışmanlıkta danışmanın kişilik özelliklerinin süreci doğrudan etkilediği, danışmanlık ilke ve teknikleri kadar empati yeteneği olan,

fedakâr, sabırlı, hoşgörülü bir danışmanın önemi vurgulanmaktadır. Manevi danışmanlıkta yaş ve tecrübe dengesinin danışmanlık sürecine etkisi tespit edilmiştir. Sistemli, sınırları belli kurumsal desteğin, manevi danışmanlıkta önemli bir lokomotif olacağından bahsedilmektedir. Süpervizörlük, kadın manevi danışmanlar için dönüşümlü danışmanlık, tasavvufi ilkelerin ışığında manevi danışmanlık önerilmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, manevi danışmanlıkla ilgili olarak gerçekleştirilen bazı araştırmalarla (Aybey, 2024; Bakırlı, 2024; Sevinç, 2024, Ögçem, 2025, Su, 2024; Yılmaz, 2023) benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte manevi danışmanlığın danışmanlara göre dinî ve toplumsal bir sorumluluk olması, aynı zamanda manevi danışmanların mesleki doyumunu artırması ile mevcut literatüre yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Ayrıca manevi danışmanlık sayesinde öğrencilerin bir kısmının bazı manevi tecrübeleri ilk defa yaşadıklarının tespiti ve danışmanlarla öğrenciler arasında kurulan sıcak ve yakın ilişki sayesinde yaşanan anlamlı deneyimlerinin varlığı, danışmanların yaşadıkları rol dönüşümü, manevi danışmanlık sürecinin etkinliğine farklı bir katkı sunmaktadır. Daha etkili bir manevi danışmanlık için yaş-tecrübe dengesinin gözetilmesinin önemine değinilmesi ve danışmanlık için getirilen teklifler, alternatif bir yaklaşım olmaktadır.

Bu bağlamda DİB manevi danışmanlık hizmetlerinin niteliğinin artırılması amacıyla;

1. Sürdürülebilir bir manevi danışmanlık için manevi danışmanlık kadrosunun ihdas edilmesi,
2. Manevi danışmanlara toplumsal ve dinî konulara ilaveten aile çatışmaları, bağımlılık, yalnızlık, özgüven eksikliği, sınav kaygısı ile baş etme gibi yaşamsal konularla ilgili eğitimler içeren geniş kapsamlı hizmet içi eğitimlerin planlanması,

3. DİB gençlik, aile, hastane, cezaevi gibi manevi danışmanlık alanlarında uzmanlaşmanın gerçekleştirilmesi,

4. DİB'in gençlere manevi danışmanlık alanında özellikle ihtiyaç duydukları konularla ilgili dijital içerikler hazırlaması,

önerilmektedir. Ayrıca, ilerleyen çalışmalarda farklı yaş grupları, kurumlar veya bölgeler üzerinde benzer araştırmalar yürütülmesi yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Aybey, Salih. “Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık Uygulamaları ve Gençlik Dönemi Soru ve Sorunları (Batı Karadeniz Örneği)”. *Diyanet İlmî Dergi*, 60/1, (Mayıs, 2024), 345-376. <https://doi.org/10.61304/did.1265114>
- Aydın, Yusuf - Üzüm, Yakup. “Okul Psikolojik Danışmanlarının Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Yönelik Görüşleri”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12/3, (2023), 2009-2029. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1190913>
- Bahçekapılı, Mehmet. “Din ve Ahlak Eğitiminin Ergenlerin Kişilik Gelişimine Katkısı”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9/22, (2011), 7-42.
- Bakırlı, Emrah. *Manevi Danışmanların Gençlik ve Spor Bakanlığı Yurtlarında Yürüttükleri Din-Ahlak-Değer Eğitimi Uygulamalarına Bakışı: Balıkesir Örneği*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Bonelli, Raphael vd. “Religious and Spiritual Factors in Depression: Review and İntegration of the Research”. *Depression Research and Treatment*, 2012/1, (Mayıs, 2012), 1-8. <https://doi.org/10.1155/2012/962860>
- Bulut, Aytekin. *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: DİB Yayınları, 4. Baskı, 2018.
- Callahan, Ann M.- Benner, Kalea. “Building Spiritual Sensitivity Through an Online Spirituality Course”. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 37/2, (Eylül, 2018), 182-201. <https://doi.org/10.1080/15426432.2018.1445574>
- Christensen Larry, B. vd., *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz*, çev. Ahmet Aypay, Ankara: Anı Yayıncılık, 1. Basım, 2015.
- Çanakçı, Ahmet Ali. “Gençlerle İletişimde ve Din Anlatımında Din Dili”. *Hazreti Peygamber (s.a.v.) ve Gençlik Sorunları*. ed. Mehmet Bayyığıt. 273-297. Konya: Palet Yayınları, 2019.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din Hizmetleri Raporu-2017*. Ankara: DİB Yayınları <https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2017%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf>.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din Hizmetleri Stratejisi*, Ankara: DİB Yayınları. <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Icon/SagSlider/Din%20Hizmetleri%20Stratejisi.pdf>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Din Hizmetleri Raporu-2012*, Ankara: DİB Yayınları. <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/2012%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf>.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Din Hizmetleri Raporu-2016*, Ankara: DİB Yayınları. <https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2016%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Gençlik Yönergesi-2018*. <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Diyanet%20C4%B0C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanlık%20GenelMudurlugu%20C3%A7lik%20C3%87al%C4%B1C5%9Fmali%20Y%C3%B6nergesi.pdf>
- Doğan, Ahmet. *Din Görevlilerinin Mesleki Aidiyetleri, Mesleki Tükenmişlik Tutumları ve Hizmet İçi Eğitime Bakışları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=vVNzTGHHhjH-u3WMToxQ-rHzgav8R2XXU86nDHhdyCWfHCUmXAU1GfJDF9uux16H>

- Dost, Meliha Tuzgöl. “Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22/22, (Mayıs, 2007), 132-143.
- Ekici, Kübra Kamer. “Gençliğe Değer Projesinin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 17/1, (Mayıs, 2022), 38-60.
- Esendir, Nihal İşbilen – Hasan Kaplan. “Sağlık Çalışanlarının Maneviyat Ve Manevi Destek Algısı: İstanbul Örneği”, *Ekev Akademi Dergisi*, 73/1, (Nisan 2018), 317-332.
- Forma, Cennet. *Manevi Danışmanların Sahada Yaşadıkları Sıkıntılar*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Tezsiz yüksek lisans projesi, 2024.
- Glesne, Corrine. *Becoming Qualitative Researchers, the 5th Edition*. New York: Pearson, 1. Baskı, 2015.
- Göküş, Şeref- Yılmaz, Zahide. “Huzurevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti Verecek Bir Personelde Bulunması Gereken Vasıflar”, *Bilimname*, 48/1, (Mayıs, 2022), 567-600. <https://doi.org/10.28949/bilimname.1118798>
- Gümüş, Arife. *Yetişkinlerin Din Eğitimine Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları*. İstanbul: İlke Yayınları, 1. Baskı, 2014.
- Hökelekli, Hayati. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. İstanbul: DEM Yayınları, 1. Baskı, 2006.
- Kalkavan, Fatma Nur. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu’nda Görev Yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetlerine Dair Bir İnceleme: İstanbul İli Örneği. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=fn44IbWuSbKnRJ1dAuUsQg&no=Ahd9V Li-cQsI5NJoyIFhmg>
- Karagül, Arslan. “Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi ‘Hollanda örneği’”. *Dinî Araştırmalar*, 15/40, (Mayıs, 2012), 3.
- Koç, Mustafa. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 3/1, (Haziran, 2012), 135-201.
- Krippendorff, Klaus. *Content Analysis an Introduction to its Methodology*. New York: Sage Publications, 1. Baskı, 2004.
- Köylü, Mustafa - Oruç, Cemil. *Gençlik Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Baskı, 2023.
- Maçın, Hasan vd. “Üniversite Öğrencilerinin Manevi Danışmanlık ve Dinî Destek İhtiyacı: Adıyaman Üniversitesi Örneği”. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 7/2, (Mayıs, 2019), 38-54.
- Merriam, Sharan B. *A Guide to Qualitative Research Design and Implementation*. çev. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Baskı, 2015.
- Merriam, Sharan B. “Araştırmanın Desenlenmesi ve Örneklem Seçimi”, çev. Selahattin Turan-Derya Yılmaz, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ed. Sharan B. Merriam. 201-206. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Baskı, 2015.
- Miles Matthew B –A. Huberman, Michell. *Qualitative Data Analysis*, çev. Sadegül Akbaba Altun-Ali Ersoy. Ankara: PegemA Yayıncılık, 1. Baskı, 2015.
- Miller, Lisa - Kelley, Brien L. “Dindarlık ve Maneviyatın Ruh Sağlığı ve Psikopatoloji ile İlişkisi” çev. Özlem Güler Aydın. *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. ed. RF Paloutzian-L. Crystal Park. İstanbul: Phoneix Yayınları, 1. Baskı, 2013.

- Ögçem, Aysun. Diyanet Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025.
- Patton, Michael Quinn. “Nitel Çalışma Tasarımı”, çev. ed. Mesut Bütün-Selçuk Beşir Demir, Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 1. Baskı, 2014.
- Saper, Md. Nur vd. “Kesahan Dan Kebolehpercayaan Modul I-Sc (Islamic Spiritual Counseling) Ke Atas Pelajar Bermasalah Tingkah Laku/Validity and Reliability of Islamic Spiritual Counselling Module on Troublesome Students”. *International Journal of Islamic Thought*, 9/1, 2017, 4.
- Sevinç, İrfan. “KYK Yurtlarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri Konusunda Manevi Danışmanların Görüşleri. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 10/2, (Eylül, 2024), 625-656. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2024.10.2.10>
- Seyyar, Ali. Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım. Ankara: Şefkatli Eller Yayınevi, 1. Baskı, 2007.
- Smith-Augustine, “School Counselors' Comfort and Competence with Spirituality Issues”. *Counseling and Values*, 55/2, (Eylül, 2011), 149-156. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007X.2011.tb00028.x>
- Soykök, Mustafa. “Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları: Mevcut Durum, Beklentiler, İmkânlar, Riskler, Zorluklar”. *Peygamberimiz (s.a.v.) ve Gençlik*. Ankara: DİB yayınları, 2019.
- Söylev, Ömer Faruk. *Türkiye'de Dinî Danışma ve Rehberlik-Alanları, İmkânları ve Yöntemleri-(Diyanet İşleri Başkanlığı örneği)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2014. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstreams/a3e3896b-bc36-4f93-b613-19ce12401577/download>
- Sözgün, Zelal. “Dinî Danışma ve Rehberliğin Hayatımızdaki Yeri ve Önemi”. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 3/1, (Mayıs, 2007), 207-220.
- Su, Mehmet. “Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Manevi Danışmanlar Perspektifinden Nitel Bir Araştırma”. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 1/10, (Mayıs, 2024), 131-154. <https://doi.org/10.56432/tmdrd.1489429>
- Topuz, İlhan. “Cami Din Görevlilerinin Yeterliliklerinin Manevi Danışmanlık Açısından Değerlendirilmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35/1 (Mayıs, 2015), 27-56.
- Turan, İbrahim. “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/1, (Mayıs, 2013), 47-73.
- UMSDT, Ulusal Standartlarına Dair Tebliğ (Kanun No. 30929). *Resmi Gazete* 2019/18 (25 Ekim 2019). Erişim 15 Ocak 2025. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191025M1-2.htm>
- Wachholtz, Amy – Rogoff, MaiLan. “The Relationship Between Spirituality and Burnout Among Medical Students”. *Journal of contemporary medical education*, 1/2, 2013, 83. <https://doi.org/10.5455/jcme.20130104060612>
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din Psiko Sosyal Uyum ve Din*. Adana: Karahan Yayınları, 1. Baskı, 2007.
- Yapıcı, Asım. “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/2, (Haziran 2009), 1-37.

- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2011.
- Yıldız-Alkan, Ayten. *KYK yurtlarında manevi danışmanlık ve rehberlik: Öğrenci görüşlerine yönelik bir inceleme*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Yılmaz, Şükriye. “Kredi ve Yurtlar Kurumunda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (Bilecik Örneği)”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/28, (Mayıs, 2023),320-338. <https://doi.org/10.52096/usbd.7.28.22>
- Young, Scott vd.,”Spirituality and Counselor Competence: A National Survey of American Counseling Association Members”. *Journal of Counseling & Development*, 85/1, (Mayıs, 2007), 47-52. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2007.tb00443.x>
- Yusop, Yusni M. vd., “Spiritual Elements in Counseling Process: Counselors' Perspective”. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 12/3, (Ekim, 2023), 4. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARPED/v12-i3/19329>

Ek 1: Çalışma Grubu

Kod Adı	Cinsiyeti	Unvanı	Görev Yaptığı Şehir	Eğitim Durumu	Yaşı
MD1	Kadın	Kur'an kurs öğreticisi (KKÖ)	Tekirdağ	İlahiyat Fakültesi (İF)	54
MD2	Erkek	İmam hatip	Edirne	İF	28
MD3	Kadın	KKÖ	Edirne	İF	45
MD4	Kadın	KKÖ	Edirne	İF	45
MD5	Kadın	Din hizmetleri uzmanı	Yalova	Yüksek lisans	48
MD6	Kadın	Vaiz	Balıkesir	İF	48
MD7	Erkek	İmam hatip	Yalova	Yüksek lisans	53
MD8	Kadın	KKÖ	Bursa	İlahiyat ön lisans	38
MD9	Erkek	İmam hatip	Tekirdağ	Yüksek lisans	41
MD10	Erkek	İmam hatip	Bursa	Yüksek lisans	51
MD11	Erkek	İmam hatip	Balıkesir	İlahiyat ön lisans	43
MD12	Erkek	Din hizmetleri uzmanı	Edirne	İF	39
MD13	Kadın	KKÖ	Kocaeli	Yüksek lisans	40
MD14	Kadın	KKÖ	Kocaeli	İF	42
MD15	Kadın	KKÖ	Kocaeli	İlahiyat ön lisans	35
MD16	Erkek	İmam hatip	Kocaeli	İlahiyat ön lisans	49
MD17	Erkek	Din hizmetleri uzmanı	Kocaeli	İF	33
MD18	Erkek	İmam hatip	Tekirdağ	İF	42
MD19	Kadın	KKÖ	Tekirdağ	İF	50
MD20	Kadın	KKÖ	Balıkesir	Yüksek lisans	36
MD21	Kadın	KKÖ	Yalova	İF	50
MD22	Kadın	KKÖ	Bursa	İF	41
MD23	Erkek	İmam hatip	Yalova	İF	41
MD24	Erkek	Müezzin kayyım	Balıkesir	İlahiyat ön lisans	27
MD25	Erkek	Müezzin kayyım	Bursa	İF	37
MD26	Erkek	İmam hatip	Tekirdağ	İF	38